

PHƯƠNG PHÁP TÁC NGHIỆP ĐIỀU TRA BÁO CHÍ CỦA PHÓNG VIÊN THƯỜNG TRÚ TẠI THỪA THIÊN HUẾ HIỆN NAY

Lê Quang Minh

Khoa Báo chí – Truyền thông, Trường Đại học Khoa học, Đại học Huế

Email: lequangminhdhkh@husc.edu.vn

Ngày nhận bài: 17/11/2022; ngày hoàn thành phản biện: 23/11/2022; ngày duyệt đăng: 26/6/2023

TÓM TẮT

Điều tra là một hoạt động tác nghiệp báo chí đặc thù của phóng viên nhằm sáng tạo tác phẩm báo chí điều tra. Vì vậy, phương pháp tác nghiệp là yếu tố quan trọng quyết định đến sự thành công của tác phẩm. Bài viết phân tích các phương pháp tác nghiệp điều tra của phóng viên thường trú tại Thừa Thiên Huế, đánh giá thực trạng sử dụng các phương pháp trong quá trình lao động nghề nghiệp, trên cơ sở đó, đề xuất một số khuyến nghị nhằm tăng cường hiệu quả của hoạt động tác nghiệp.

Từ khóa: Báo chí, điều tra, phóng viên, tác nghiệp.

1. MỞ ĐẦU

Báo chí điều tra nhằm khám phá, phơi bày những sự việc, vấn đề, hành vi sai trái, bị giữ kín; các sai phạm, sai lầm mang tính hệ thống của tổ chức hoặc cá nhân. Từ đó, hướng đến việc thúc đẩy thực thi hoạt động giám sát và phản biện xã hội của báo chí. "Báo chí điều tra là loại hình hoạt động báo chí trong đó nhà báo và cơ quan báo chí đưa ra trước công chúng những vấn đề bị che đậy một cách có chủ đích hoặc vô thức, hoặc đằng sau hàng loạt những sự thật và bối cảnh khó hiểu" [2; tr.33].

Tác phẩm báo chí điều tra có vai trò mạnh mẽ trong việc tạo áp lực dư luận xã hội, buộc các cơ quan có thẩm quyền phải đánh giá, xử lý những vấn đề mà báo chí đăng tải. "Điều tra là thể loại tác phẩm báo chí phản ánh những sự việc, hiện tượng, con người trong *hoàn cảnh có vấn đề*, những thông tin có nhiều uẩn khúc, nhiều mâu thuẫn, thường không có sẵn lời giải đáp từ các cơ quan công quyền hoặc cơ quan chuyên môn, qua sự phân tích, lý giải, lần tìm chứng cứ làm sáng tỏ nguyên nhân, kết quả hoặc chiều hướng phát triển của sự việc, hiện tượng và con người đó" [2; tr.18].

Phương pháp tác nghiệp điều tra là một trong những yếu tố quan trọng trong quá trình sáng tạo tác phẩm báo chí điều tra. Để tác nghiệp điều tra đạt hiệu quả,

phóng viên vận dụng những phương pháp thu thập thông tin mang tính chuyên biệt. Những phương pháp tác nghiệp điều tra cụ thể như: chọn lựa đề tài, quan sát, phỏng vấn, nhập vai, nghiên cứu tài liệu, sử dụng thiết bị... Báo chí điều tra là loại hình hoạt động báo chí phức tạp, gai góc, đòi hỏi sự dấn thân, lòng yêu nghề của nhà báo. Bản thân nghề báo đã là nghề nguy hiểm. Đặc biệt trong tác nghiệp điều tra, yếu tố nguy hiểm càng tăng lên. Những đe dọa lớn nhất đối với nhà báo điều tra có thể kể đến như: nguy cơ bị đe dọa, đàn áp về tính mạng, thân thể; nguy cơ bị bắt cóc, người thân bị liên lụy; nguy cơ bị phá hoại tài sản (cá nhân, gia đình, cơ quan, đồng nghiệp); nguy cơ bị thủ tiêu bằng chứng; nguy cơ phải đối mặt với các rắc rối pháp lý... Chính vì vậy, người làm báo điều tra phải am hiểu và thành thạo các phương pháp tác nghiệp để đối mặt và xử lý những mối nguy cơ kể trên.

Theo thống kê của Ủy ban nhân dân tỉnh Thừa Thiên Huế, hiện có 10 văn phòng đại diện gồm 28 nhà báo, phóng viên; 51 phóng viên thường trú cơ quan báo chí thuộc các bộ, cơ quan ngang bộ, cơ quan thuộc Chính phủ và tổ chức hội ở Trung ương đăng ký hoạt động báo chí trên địa bàn. Đội ngũ phóng viên thường trú tại tỉnh Thừa Thiên Huế đã và đang tích cực thực hiện hoạt động nghề nghiệp, tham gia phản biện xã hội, không ngừng nâng cao vị thế của báo chí.

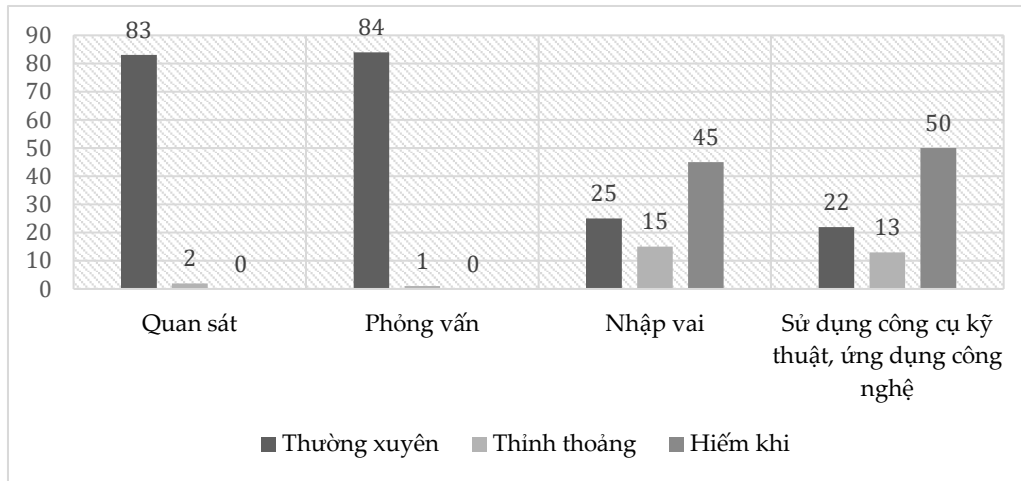
Từ tháng 01 đến tháng 10 năm 2022, phóng viên thường trú tại Thừa Thiên Huế đã thực hiện 24 vụ việc điều tra báo chí. Các tác phẩm được đăng tải đã phản ánh, làm rõ những sai phạm, mặt trái của xã hội liên quan đến trách nhiệm của các cá nhân, tổ chức. Các vụ việc tạo được quan tâm của dư luận và sự vào cuộc xử lý của các cơ quan có thẩm quyền.

Bên cạnh những mặt đạt được, hoạt động tác nghiệp điều tra của đội ngũ phóng viên thường trú Thừa Thiên Huế vẫn còn một số tồn tại: Đề tài, nội dung, mức độ điều tra còn hạn chế; phương pháp tác nghiệp điều tra chưa tối ưu tính hiệu quả... Từ những lý do trên, chúng tôi đã tiến hành khảo sát, phân tích các trường hợp điều tra báo chí của đội ngũ phóng viên thường trú Thừa Thiên Huế từ tháng 01 đến tháng 10 năm 2022. Qua đó, bài viết hệ thống các phương pháp tác nghiệp điều tra cơ bản của người làm báo và đưa ra một số khuyến nghị nhằm nâng cao hiệu quả trong quá trình sáng tạo tác phẩm báo chí điều tra.

2. NỘI DUNG

Tiến hành khảo sát 85 phóng viên thường trú tại Thừa Thiên Huế cho thấy, các phương pháp điều tra chính thường xuyên được sử dụng gồm: quan sát, phỏng vấn, nhập vai, sử dụng thiết bị, ứng dụng hỗ trợ. Tùy thuộc vào đề tài, nội dung, tính chất và mức độ của vụ việc, phóng viên tiến hành tác nghiệp, phối hợp các phương pháp để thu thập thông tin cần thiết cho tác phẩm. Tổng hợp ý kiến của đội ngũ phóng viên cho

thấy, mức độ sử dụng các phương pháp tác nghiệp là tương đối cân bằng giữa phương pháp quan sát và phỏng vấn. Phương pháp nhập vai và sử dụng thiết bị kỹ thuật, ứng dụng hỗ trợ được vận dụng ít hơn trong quá trình tác nghiệp.

Hình 1. Mức độ sử dụng các phương pháp tác nghiệp điều tra.

Mỗi phương pháp thu thập thông tin đều đóng vai trò quan trọng, không thể thiếu trong bất cứ một cuộc điều tra. Trong đó, quan sát và phỏng vấn là những phương pháp thu thập thông tin thường xuyên được thực hiện. Ngoài ra, kỹ năng nhập vai, sử dụng các thiết bị, công cụ hỗ trợ cũng được ứng dụng trong tác nghiệp. Thực tế cho thấy, khi tác nghiệp điều tra, bất cứ phóng viên nào cũng đều phải thực hiện quan sát và phỏng vấn. Tuy nhiên, không phải vụ việc nào cũng cần nhập vai hoặc sử dụng những thiết bị chuyên dụng hay ứng dụng hỗ trợ.

2.1. Phương pháp quan sát

Quan sát được xem là một *thói quen nghề nghiệp* của người làm báo, thường mang lại thông tin có đặc tính mô tả. Quan sát để thu thập thông tin khác với quan sát thông thường ở chỗ hoạt động này có tính mục đích, được ghi chép lại, có kiểm tra tính ổn định và tính hiệu lực của kết quả thu nhận được. Quan sát là khả năng cảm thụ hiện thực của con người nhờ vào các cơ quan cảm giác chủ yếu như thị giác và thính giác thông qua sự tiếp xúc nghe nhìn. Bản chất của hoạt động quan sát là sự cảm nhận trực tiếp của người quan sát đối với hiện thực sinh động [3; tr.97].

Trong một số trường hợp đối tượng điều tra đơn giản, việc quan sát, nắm bắt thực trạng mang tính trực diện. Tuy nhiên, đa phần đối tượng điều tra thường phức tạp, đòi hỏi người phóng viên phải quan sát đối tượng dựa trên những cơ sở, góc độ khác nhau. Tùy thuộc vào mức độ, cách thức tiếp xúc của phóng viên đối với đối tượng, có thể chia làm hai loại là quan sát trực tiếp và quan sát gián tiếp. Nhiều trường hợp khoảng cách quan sát quá xa, điều kiện quan sát hạn chế, phóng viên có thể quan sát gián tiếp bằng cách sử dụng những cách thức riêng biệt.

Phóng viên tác nghiệp điều tra tại Thừa Thiên Huế xác định, cách thức quan sát tùy thuộc vào đối tượng để tiến hành công khai hoặc không công khai. Đối với những đề tài đã có sự vào cuộc của cơ quan chức năng thì sự phối kết hợp giữa nhà báo, phóng viên và cơ quan chức năng luôn diễn ra công khai. Quá trình điều tra nhằm làm rõ những điều còn mơ hồ, chưa được phát giác, và tất nhiên đối tượng bị điều tra biết phóng viên là ai, sẽ làm gì, được thông báo về mục đích hoạt động của họ. Trong trường hợp đó, với sự hỗ trợ của nhiều bên, việc quan sát của phóng viên diễn ra thuận lợi, an toàn. Ngược lại, nhiều đề tài buộc phóng viên phải “tác chiến” bí mật, như điều tra về cơ sở thực phẩm bẩn, cát tặc, đổ chất thải trái phép..., phương thức quan sát sẽ được tiến hành không công khai. Thậm chí, phóng viên phải sử dụng những thiết bị hỗ trợ ghi âm, ghi hình bí mật mới có thể tìm ra được bằng chứng.

Một ví dụ điển hình cho trường hợp quan sát bí mật là bài báo *“Thừa Thiên Huế: Doanh nghiệp tập kết cát không phép phốt lò yêu cầu của chính quyền”* được đăng ngày 11/03/2022 trên báo điện tử Danviet.vn của phóng viên Trần Hòa. Trong vụ việc này, phóng viên đã lần theo đơn thư của người dân để điều tra về tình trạng hàng loạt bãi tập kết cát sạn trái phép quy mô lớn gây ô nhiễm môi trường, mất an toàn giao thông. Qua quan sát của phóng viên, các bãi cát sạn được tập kết trên diện tích đất hàng trăm m², xung quanh không có hệ thống che chắn. Xe tải ra vào bãi lên đến hàng chục chuyến mỗi ngày, gây nguy hiểm cho người dân khi tham gia giao thông. Vào mùa hè, khói bụi khiến môi trường bị ô nhiễm nghiêm trọng. Đến mùa mưa, đất cát vương vãi tạo thành những bãi sinh lầy do các ổ gà, ổ voi gây nên bởi hàng ngàn chuyến xe chở cát quá khổ, quá tải.

Thông qua phỏng vấn sâu, phóng viên Trần Hòa cho biết: *“Quá trình quan sát giúp nhà báo có thể nắm bắt, ghi nhận được thực trạng của vấn đề, từ đó có thể đưa ra những đánh giá, nhận định ban đầu về sự việc. Trong hoạt động điều tra, nhà báo không những phải trực tiếp chứng kiến sự việc mà còn phải quan sát đa chiều, nhiều góc độ trong một khoảng thời gian dài mới có thể đánh giá đúng và đủ về bản chất của vấn đề”*.

Đây là trường hợp điển hình về phương pháp quan sát bí mật. Theo đó, phóng viên tác nghiệp có thể mắc phải những cản trở trong quá trình lao động nghề nghiệp. Trong trường hợp này, phóng viên đã tận dụng địa hình nhiều cây cối để tác nghiệp điều tra. Việc quan sát giúp phóng viên nhìn nhận và đánh giá được tình trạng tập kết cát trái phép, những chuyến xe “hung thần” chở cát sạn bằm nát con đường, gây mất an toàn giao thông. Phương pháp quan sát giúp phóng viên thu thập thông tin, dữ liệu làm căn cứ để chứng minh vụ việc nhằm bảo đảm tính khách quan của sự việc đó. Thông tin này có thể sử dụng trong quá trình thể hiện tác phẩm, giúp tăng tính thuyết phục cho những kết quả điều tra của phóng viên. Ngoài ra, thông tin được thu thập qua quan sát còn hỗ trợ trong những tác vụ khác của điều tra như gặp gỡ, phỏng vấn

nguồn tin, làm việc với cơ quan chức năng hay báo cáo tiến độ đề tài cho tòa soạn, cơ quan chủ quản.

2.2. Phương pháp phỏng vấn

Khi giao tiếp với nhân vật, phóng viên sẽ thu thập những câu trả lời liên quan đến vấn đề đang điều tra. Trong hoạt động điều tra, đối tượng nắm giữ thông tin quan trọng thường là đối tượng bị điều tra, đại diện cơ quan có thẩm quyền, các chuyên gia hoặc chính trị gia. Đánh giá dưới góc độ phương pháp, phỏng vấn là cuộc gặp gỡ, trao đổi, hỏi chuyện giữa nhà báo với một hoặc một nhóm đối tượng nhằm thu thập, khai thác thông tin phục vụ hoạt động sáng tạo tác phẩm báo chí tùy theo mục đích của nhà báo [3; tr.103].

Thông qua hoạt động tác nghiệp phỏng vấn, phóng viên có thể tái hiện lại sự kiện xảy ra qua lời kể của các nhân chứng; khách quan hóa thông tin, nhận định, tạo giá trị, tính độc quyền và mức độ tin cậy của thông tin; khai thác, nắm bắt tâm lý, thái độ, tình cảm... của nhân vật. Phóng viên muốn phỏng vấn hiệu quả cần có sự chuẩn bị trước, tránh rơi vào tình thế bị động. Vì vậy, phóng viên phải có kế hoạch phỏng vấn rõ ràng, chuẩn bị câu hỏi trước, tìm hiểu kỹ về đối tượng điều tra, gọi mở để đối tượng trả lời thay vì buộc đối tượng lựa chọn đáp án có sẵn.

Về cơ bản, đội ngũ nhà báo, phóng viên tác nghiệp điều tra tại Thừa Thiên Huế vận dụng tốt những nguyên tắc trong phỏng vấn. Ở góc độ hình thức tác nghiệp, phóng viên có thể tiến hành phỏng vấn trực tiếp và phỏng vấn gián tiếp. Phỏng vấn trực tiếp mặt đối mặt thường mang lại hiệu quả thông tin cao hơn so với hình thức phỏng vấn gián tiếp. Việc sử dụng giọng điệu, ngôn ngữ phỏng vấn trong tác nghiệp điều tra cần có sự điều chỉnh trong thực tế. Phóng viên Phúc Văn Đạt, báo Lao Động cho rằng: *“Đối tượng phỏng vấn quyết định giọng điệu của phóng viên, thường thì giọng điệu nhẹ nhàng mang tính tham khảo, thăm dò đối với cơ quan chức năng. Nhưng trong nhiều trường hợp, giọng điệu đó phải chuyển sang cứng cáp, thậm chí là truy xét khi đối tượng phỏng vấn là người thực hiện hành vi trái pháp luật”*.

Phương pháp phỏng vấn trong tác nghiệp điều tra được thể hiện rõ trong tác phẩm *“Khu du lịch xây chui giữa rừng ở Thừa Thiên Huế”* đăng trên báo Tiền phong (ngày 23/9/2022). Phóng viên thường trú Nguyễn Văn Ngọc đã điều tra, làm rõ tình trạng doanh nghiệp ngang nhiên bạt đồi, chiếm dụng, ngăn chặn khe suối để xây dựng công trình trái phép và thái độ thờ ơ, thiếu trách nhiệm của UBND huyện Phú Lộc và UBND xã Lộc Hòa. Khu du lịch với nhiều hạng mục công trình kiên cố làm biến đổi hiện trạng đất lâm nghiệp và dòng chảy khe suối tự nhiên, gây nguy cơ tác động môi trường phía hạ du và các vùng lân cận. Trong quá trình điều tra, phóng viên đã thực hiện phỏng vấn với các đối tượng có liên quan đến vụ việc. Thứ nhất, phóng viên phỏng vấn chủ tịch UBND huyện Phú Lộc để làm rõ trách nhiệm của chính quyền trong công tác quản lý. Thứ hai, phóng viên phỏng vấn người dân về thực trạng quá

trình xây dựng của doanh nghiệp. Thứ ba, phỏng vấn lãnh đạo tỉnh về việc xử lý các cá nhân, tập thể vi phạm. Bên cạnh đó, để thu thập thông tin, nghiên cứu vấn đề, phóng viên cũng đã phỏng vấn nhiều đối tượng như cán bộ phòng Tài nguyên - Môi trường huyện, công nhân thi công công trình... Việc phỏng vấn nhiều đối tượng có liên quan đến sự việc giúp phóng viên thu thập được thêm nhiều thông tin, đánh giá vấn đề đa chiều, khách quan, sở hữu những tư liệu, bằng chứng quan trọng để mở rộng quá trình điều tra cũng như bảo vệ bản thân trước những rắc rối pháp lý có thể phát sinh.

Quá trình tác nghiệp phỏng vấn thực hiện tác phẩm theo dạng bài có tính chất điều tra, phản ánh thường gặp nhiều khó khăn hơn so với các thể loại khác. Nội dung tác phẩm điều tra thường khai thác, làm rõ các vấn đề sai phạm, vì vậy, quá trình tác nghiệp phỏng vấn đòi hỏi phóng viên phải vận dụng nhiều kỹ năng, kỹ thuật khác nhau để có thể thu thập được thông tin hữu ích. Ở tác phẩm *"Thừa Thiên Huế: Hàng trăm nghìn mét khối đất thải không lối thoát trong dự án nhà máy nước sạch"* đăng trên báo Tài nguyên và Môi trường ngày 23/8/2022, phóng viên Nguyễn Văn Dinh đã điều tra, thu thập thông tin về việc hàng trăm nghìn khối đất đá thải ngang nhiên tồn tại trong công trình nhà máy nước sạch Vạn Niên.

Trong quá trình điều tra, phóng viên đã tiến hành phỏng vấn người dân, công nhân... để nắm bắt thực trạng ban đầu. Sau đó, phóng viên phỏng vấn cơ quan chức năng là Sở Tài nguyên và Môi trường để đánh giá vấn đề từ góc độ quản lý, nhận diện bản chất của sự việc. Khi đã xây dựng lượng tri thức nền một cách đầy đủ và khách quan về vấn đề điều tra, phóng viên vận dụng các mối quan hệ cũng như thể hiện tinh thần cầu thị để kết nối phỏng vấn lãnh đạo doanh nghiệp. Từ đó đã khai thác được những thông tin hữu ích như các khó khăn, vướng mắc của doanh nghiệp, những bất cập cũng như thiếu sót của các bên có liên quan... Phóng viên Nguyễn Văn Dinh, báo Tài nguyên và Môi trường cho biết: *"Phỏng vấn trong điều tra là phương pháp không thể thiếu nhằm khách quan thông tin. Trong quá trình tác nghiệp, nhà báo phải phỏng vấn nhiều đối tượng khác nhau trong nhiều thân phận khác nhau (khi nhập vai). Vì vậy, kế hoạch phỏng vấn phải chi tiết, kỹ lưỡng và lường trước các rủi ro, sự cố"*.

Thực tế, phóng viên thường trú tại Thừa Thiên Huế luôn chú trọng yếu tố khách quan trong hoạt động tác nghiệp phỏng vấn. Những đối tượng được phỏng vấn lựa chọn phỏng vấn ít nhiều tác động hay chịu tác động đối với sự việc. Thông thường, có ít nhất từ 2-3 nhân vật trả lời phỏng vấn trong mỗi tác phẩm, đồng nghĩa với việc phóng viên cần tiến hành phỏng vấn thực tế nhiều hơn gấp 1,5-2 lần số lượng nhân vật trả lời phỏng vấn trong tác phẩm. Điều này đảm bảo tính khách quan, độ tin cậy và sự thuyết phục của tác phẩm báo chí điều tra.

2.3. Phương pháp nhập vai

Đề tài đòi hỏi nhà báo, phóng viên nhập vai điều tra khá đa dạng, thuộc mọi mặt của đời sống xã hội. Hễ là vấn đề tồn tại mâu thuẫn thì đều có thể trở thành đề tài của

thể loại điều tra. Trong khi đó, nhập vai lại thường được sử dụng ở những lĩnh vực phức tạp, động chạm đến quyền lợi của nhiều cá nhân, tổ chức, là việc tự đưa bản thân mình vào một hoàn cảnh nhất định với một thân phận nhất định để tìm kiếm, kiểm chứng thông tin [2; tr.177]. Vì vậy, phương pháp nhập vai được phóng viên tiến hành rất cẩn trọng bởi việc lộ lọt danh tính, thông tin có thể gây nguy hiểm đến tính mạng, sức khỏe và tài sản của phóng viên điều tra. Đối tượng bị điều tra cũng có thể tiêu hủy tài liệu, chứng cứ... khiến hoạt động tác nghiệp bị ảnh hưởng, thậm chí cuộc điều tra có thể bị đổ bể. Khảo sát cho thấy các tác phẩm mà phóng viên thường trú tại Thừa Thiên Huế thường sử dụng kỹ năng nhập vai thuộc các lĩnh vực: vệ sinh an toàn thực phẩm, bảo vệ môi trường-sinh thái, hay những công trình, dự án hoạt động trái pháp luật.

Những vụ điều tra về môi trường – sinh thái thường có tác động to lớn vì đây là lĩnh vực liên quan tới nhiều cá nhân, tập thể. Vì vậy, đòi hỏi phóng viên phải thâm nhập sâu, thậm chí là phải nhập vai để thu thập được những thông tin, dữ liệu có giá trị. Vụ điều tra rừng nguyên sinh bị chặt phá được phóng viên thường trú báo *Nhân đạo và Đời sống* thực hiện là một ví dụ điển hình cho phương pháp nhập vai. Phóng viên đã hóa trang và nhập vai thành một công nhân trồng keo làm việc tại khu vực rừng nguyên sinh thuộc đội 11, Lâm trường Trường Sơn. Từ đó, phóng viên đã tận mắt chứng kiến cảnh rừng bị tàn phá, lâm tặc ngang nhiên cưa xẻ, tập kết và vận chuyển gỗ mà không gặp phải bất cứ biện pháp ngăn chặn nào của cơ quan chức năng. Nhập vai làm một công nhân trồng keo, phóng viên có cơ hội tiếp cận nhiều địa điểm trong khu vực xảy ra sự việc. Thực tế, nhiều lối nhỏ bị lâm tặc “xé” rừng để biến thành con đường vận chuyển gỗ lậu. Việc kết hợp nhiều phương pháp tác nghiệp như nhập vai, quan sát thực tế, phỏng vấn... được phóng viên phối hợp nhuần nhuyễn. Để theo được vụ việc, phóng viên đã mất hơn một tuần xin làm công nhân trồng keo. Có thể nói rằng, phương pháp nhập vai trong tình huống trên mang lại hiệu quả cao, tính khả thi và mức độ rủi ro cũng được phóng viên đánh giá và lên kế hoạch cụ thể.

Không phải bất kì vấn đề nào cũng đòi hỏi phóng viên phải nhập vai, hơn nữa phương pháp nhập vai trong một số tình huống tác nghiệp chưa chắc đã mang lại hiệu quả. Nguyên tắc hàng đầu của nhập vai là chỉ được thực hiện phương pháp này khi đó là cách thức cuối cùng để thu thập thông tin, giúp bài viết tăng sức thuyết phục. Bên cạnh đó, mức độ nguy hiểm của phương pháp điều tra này cũng là một yếu tố quan trọng để phóng viên cân nhắc khi thực hiện tác nghiệp. Ngoài ra, do một số đặc điểm về văn hóa-xã hội của vùng đất Thừa Thiên Huế nên những vụ việc có yếu tố sai phạm, cần thực hiện điều tra theo phương pháp dẫn thân nhập vai không nhiều. Điều đó thể hiện rõ trong các tác phẩm mà phóng viên thực hiện. Thực tế, thông qua việc khảo sát tác phẩm, số lượng tác phẩm có sử dụng phương pháp nhập vai là hạn chế hơn những phương pháp khác như quan sát, phỏng vấn...

2.4. Phương pháp sử dụng công cụ, phương tiện kỹ thuật

Các công cụ, phương tiện kỹ thuật rất hữu ích trong việc thu thập tài liệu làm bằng chứng cho bài báo điều tra. Trong quá trình tác nghiệp, phóng viên có thể sử dụng các thiết bị ghi âm, ghi hình chuyên dụng. Tuy nhiên, với đặc thù lao động điều tra thường không công khai danh tính, thân phận, phóng viên phải sử dụng những thiết bị ghi âm, ghi hình bí mật như mắt kính, nón, đồng hồ, móc chìa khóa, bật lửa, cúc áo... Với kích thước nhỏ gọn, dễ che giấu, phù hợp với nhiều môi trường tác nghiệp khác nhau, các thiết bị này là phương tiện tác nghiệp không thể thiếu đối với người làm báo điều tra. Việc sử dụng các phương tiện kỹ thuật phải đảm bảo các nguyên tắc như: an toàn, bí mật, thành thạo, phối hợp nhuần nhuyễn và tuân thủ các vấn đề pháp lý cũng như quy tắc đạo đức nghề nghiệp. Thông thường, phóng viên chỉ sử dụng các thiết bị ghi âm ghi hình bí mật khi đây là phương pháp cuối cùng để lấy được thông tin và bảo vệ bản thân cũng như tài sản.

Qua khảo sát cho thấy, 22% phóng viên sử dụng thiết bị ghi âm, ghi hình bí mật trong quá trình điều tra. 78% còn lại thường sử dụng điện thoại thông minh để tác nghiệp. Việc sử dụng điện thoại thông minh mang lại những thế mạnh như: tính phổ biến, đa dụng, dễ dàng mang theo và được tích hợp nhiều ứng dụng, công cụ hỗ trợ tác nghiệp như: gimbal, flycam... Điện thoại thông minh có thể sử dụng các ứng dụng giúp quay phim, chụp ảnh, ghi âm bí mật, đồng bộ dữ liệu với dịch vụ đám mây. Hạn chế lớn nhất của các thiết bị này là chất lượng hình ảnh và âm thanh không đảm bảo so với các thiết bị chuyên dụng như máy quay, máy ảnh ống kính rời... Tuy nhiên, đối với tác phẩm báo chí điều tra, công chúng không quá đặt nặng yếu tố hình ảnh, âm thanh. Thậm chí những hình ảnh không rõ nét, rung, âm thanh nhiễu... lại tạo ra tính hấp dẫn cho một tác phẩm báo chí điều tra.

Đánh giá về các phương pháp tác nghiệp điều tra, phóng viên Trần Công Định (báo điện tử Người đưa tin Pháp luật) cho rằng: *“Đi nhiều, làm nhiều từ đó người phóng viên ắt hẳn sẽ biết cách điều tra hiệu quả. Những phương pháp điều tra nếu nằm trên lý thuyết rất khó hình dung được cách thức cũng như hiệu quả. Việc áp dụng thường xuyên vào quá trình tác nghiệp sẽ giúp nhà báo nâng cao tay nghề”*.

3. KẾT LUẬN VÀ KHUYẾN NGHỊ

Bài báo phân tích, đánh giá vai trò của các phương pháp tác nghiệp điều tra báo chí. Mỗi phương pháp đều phải tuân thủ những nguyên tắc cơ bản của hoạt động điều tra, bên cạnh những giới hạn của pháp luật và đạo đức nghề nghiệp. Để tăng cường hiệu quả của hoạt động tác nghiệp điều tra, bài viết đề xuất một số khuyến nghị sau:

Thứ nhất, đội ngũ phóng viên cần trau dồi, nâng cao năng lực chuyên môn, kiến thức và kỹ năng nghề nghiệp. Thực tế cho thấy, các đề tài đáp ứng tiêu chí của thể loại

điều tra là hạn chế hơn so với các thể loại khác, phóng viên không có nhiều cơ hội để thực hành kỹ năng. Vì vậy, phóng viên cần tận dụng các đề tài phản ánh để có thể áp dụng, thực hành kỹ năng tác nghiệp điều tra.

Thứ hai, các tòa soạn báo cần thiết phải thành lập đội, nhóm phóng viên điều tra chuyên biệt và tập huấn kỹ năng, nghiệp vụ điều tra cho phóng viên tại tòa soạn và phóng viên thường trú. Việc tập huấn có thể do chính đội, nhóm phóng viên điều tra chuyên biệt thực hiện. Ngoài ra, cần có cơ chế nhuận bút riêng cho tác phẩm điều tra và hỗ trợ kinh phí cho phóng viên khi tác nghiệp.

Thứ ba, phóng viên cần thường xuyên cập nhật thông tin, kiến thức về công nghệ để nắm bắt các xu hướng tác nghiệp hiện đại. Các thiết bị kỹ thuật, ứng dụng hỗ trợ tác nghiệp là rất cần thiết và hữu ích đối với lao động điều tra báo chí.

Thứ tư, phóng viên tác nghiệp điều tra cần có sự hiểu biết vững vàng về pháp luật cũng như tuân thủ các nguyên tắc đạo đức nghề nghiệp. Thực tế cho thấy, nhiều trường hợp điều tra, phóng viên không nắm vững luật cũng như các nguyên tắc tác nghiệp dẫn đến vô tình thực hiện hành vi vi phạm pháp luật.

Phóng viên viết bài điều tra thường xuyên đối mặt với các mối nguy hiểm, đe dọa và cạm bẫy, vì vậy cần thực hiện các phương pháp tác nghiệp theo đúng quy trình. Hoạt động tác nghiệp điều tra an toàn, hiệu quả là yếu tố then chốt để thực hiện tác phẩm báo chí điều tra chất lượng, gây tiếng vang và tác động đến dư luận xã hội.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. A.A. Chertuchonui (2004). *Báo chí điều tra*, Nhà xuất bản Thông tấn, Hà Nội.
- [2]. Đỗ Thị Thu Hằng (2016). *Giáo trình Báo chí điều tra*, Nhà xuất bản Lao động, Hà Nội.
- [3]. Lê Thị Nhã (2016). *Giáo trình Lao động nhà báo*, Nhà xuất bản Lý luận chính trị, Hà Nội.
- [4]. Vũ Văn Tiến (2019). "Quy trình tổ chức, thực hiện các tuyến bài điều tra ở tòa soạn báo Việt Nam hiện nay", Luận án Tiến sĩ, Chuyên ngành Báo chí học, Học viện Báo chí và Tuyên truyền, Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh, Hà Nội.

OPERATIONAL INVESTIGATION'S METHODS FOR PRESS OF THE CORRESPONDENTS IN THUA THIEN HUE

Le Quang Minh

Faculty of Journalism and Communications, University of Sciences, Hue University

Email: lequangminhdhkh@husc.edu.vn

ABSTRACT

Investigation is a specifically operational activity undertaken by reporters in order to produce an investigative press work. Therefore, operational method is a significant factor which determine the success of the work. The article analyzes the operational investigation's methods of the correspondents in Thua Thien Hue. This estimates the actual situation of using those methods in the working process and based on this evaluation, recommendations will be proposed to enhance the effectiveness of journalism activities.

Keywords: operate, investigate, press, correspondent.

Lê Quang Minh sinh ngày 05/04/1987 tại Huế. Ông nhận bằng cử nhân năm 2010 tại Trường Đại học Khoa học, Đại học Huế và bằng thạc sĩ năm 2018 tại Học viện Báo chí và Tuyên truyền, Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh, Hà Nội. Hiện ông đang công tác tại Khoa Báo chí – Truyền thông, Trường Đại học Khoa học, Đại học Huế.

Lĩnh vực nghiên cứu: Lao động nhà báo, Báo chí điều tra.